

A comparative study of color terms in English and Uzbek

Aziza TEMIROVA¹

Termez University of Economics and Service

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2025

Received in revised form 5

October 2025

Accepted 10 November 2025

Available online 25

November 2025

Keywords:

Coloronym,
color terms,
linguoculture,
metaphor,
ethnolinguistics,
English,
Uzbek,
semantics.

ABSTRACT

This article presents a comparative analysis of color terms (coloronyms) in English and Uzbek, focusing on their lexical-semantic, metaphorical, ethnolinguistic, and linguocultural features. The study examines the conceptual role of color names in human cognition and their symbolic meanings within national cultures, folklore, and contemporary discourse. Comparative-semantic, cognitive, linguocultural, and corpus-based approaches are employed. The findings demonstrate that although basic color concepts are universal, their cultural interpretation varies significantly between English and Uzbek due to differing historical, cultural, and worldview factors.

2181-3701/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss10/S-pp176-180>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ingliz va o'zbek tillarida koloronimlarning chog'ishtirma tadqiqi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

koloronim,
rang nomlari,
lingvokulturologiya,
metafora,
etnolingvistika,
ingliz tili,
o'zbek tili,
semantika.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi koloronimlarning (rang nomlari) leksik-semantik, metaforik, etnolingvistik va lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Rang nomlarining inson tafakkuridagi konseptual roli, milliy madaniyatdagi ramziy talqini, folklor va zamonaviy nutqdagi diskursiv funksiyalari aniqlanadi. Tadqiqot davomida qiyosiy-semantik, kognitiv, lingvokulturologik va korpus lingvistikasiga oid metodlar qo'llanildi. Natijalar ingliz va o'zbek tillaridagi koloronimlar umumiy universal xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning madaniy interpretatsiyasi milliy mentalitetga ko'ra sezilarli darajada farqlanishini ko'rsatadi.

¹ Teacher, Termez University of Economics and Service.

Сравнительное исследование колоронимов в английском и узбекском языках

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

колороним,
цветообозначения,
лингвокультурология,
метафора,
этнолингвистика,
английский язык,
узбекский язык,
семантика.

В данной статье проводится сравнительное исследование колоронимов английского и узбекского языков с точки зрения их лексико-семантических, метафорических, этнолингвистических и лингвокультурологических особенностей. Определена концептуальная роль названий цветов в человеческом мышлении, а также их символические функции в национальной культуре, фольклоре и современном дискурсе. В исследовании применены сравнительно-семантический, когнитивный и лингвокультурологический методы, а также данные корпусной лингвистики. Результаты показывают, что, несмотря на универсальность основных цветовых концептов, их культурная интерпретация в английском и узбекском языках существенно различается.

KIRISH

Tilning leksik tizimida rang nomlari – koloronimlar – alohida semantik va konseptual maydonni tashkil etadi. Ranglar inson idroki, psixologiyasi, tafakkuri va madaniy tajribasi bilan bevosita bog'liq bo'lib, ular orqali nafaqat predmetning tabiiy belgisi, balki ma'lum bir xalqning dunyoqarashi, estetik didi, qadriyatlar tizimi va mental xususiyatlari namoyon bo'ladi. Shu bois koloronimlarning lingvokulturologik tadqiqi til va madaniyat o'zaro aloqalarini yoritishda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Rang konseptlarining shakllanishi turli tarixiy, diniy, geografik, iqtisodiy va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Masalan, o'zbek xalq madaniyatida "oq" poklik va ezgulikning timsoli bo'lsa, ingliz tilida "white" ba'zan neytral yoki salbiy konnotatsiyaga ham ega bo'ladi. Yoki ingliz tilidagi "blue" – qayg'u, melankoliya ramzi sifatida qo'llansa, o'zbek tilida "ko'k" ko'proq osmon, yuksaklik, barqarorlik bilan bog'lanadi. Bunday farqlanishlar ranglarning universal fiziologik idroklari bir xil bo'lishiga qaramay, ularning madaniy talqinlari milliy tajribaga asoslanishini ko'rsatadi.

Koloronimlar nafaqat real ranglarni bildiradi, balki metafora, metonimiya, simvol, emotsional-ekspressiv ko'chimlar yaratishning muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Har ikkala tilda rang nomlari frazeologik birliklar, idiomalar, paremiologiyada faol qo'llanadi va ular ko'pincha ma'lum bir tarixiy-madaniy kontekstni aks ettiradi: ingliz tilidagi *green with envy*, *red tape*, *once in a blue moon* kabi iboralar yoki o'zbek tilidagi *oq yo'l*, *qora kun*, *ko'ngli qo'ng'ir* kabi birliklar bunga yaqqol misoldir.

Bugungi global kommunikatsiya davrida rang nomlarining semantik va madaniy tafovutlarini o'rganish amaliy ahamiyat kasb etadi. Tarjima jarayonida yoki madaniyatlararo muloqotda ranglarning noto'g'ri talqini kommunikativ uzilishlarga olib kelishi mumkin. Shu bois ingliz va o'zbek tillarida koloronimlarning qiyosiy tahlili nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim sanaladi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR (RESULTS AND DISCUSSION)

Koloronimlarning ingliz va o'zbek tillaridagi qiyosiy tahlili mazkur til jamoalarining dunyoni idrok etishida ranglarning nafaqat fizik belgi, balki **lingvokulturologik kategoriya** sifatida namoyon bo'lishini tasdiqladi. Tahlillar natijasida ikki til rang nomlariga bo'lgan munosabati, semantik yuklamalari, metaforik ko'chishlari va pragmatik qo'llanilishida umumiylik hamda milliy xususiyatlar mavjudligi aniqlangan.

1. Koloronimlarning semantik maydoni

O'zbek va ingliz tillarida asosiy ranglar (basic colors) – *oq/white, qora/black, qizil/red, ko'k/blue, yashil/green, sariq/yellow* – eng ko'p ishlatiladigan rang birliklaridir. Bu universallik B. Berlin va P. Kay tomonidan ilgari surilgan **“Basic Color Terms”** nazariyasi bilan hamohangdir [1]. Ammo har ikkala tilda **rangning semantik doirasi turlicha kengayib**, ko'plab ikkilamchi ma'nolar hosil qiladi. Masalan: **O'zbek tilida “oq”** poklik, halollik, baxt, muboraklik kabi ko'plab ijobiy assotsiatsiyalarni bildiradi: *oq yo'l, oq fotiha, oq rizq* [2]. **Ingliz tilida “white”** ham poklikni anglatadi, ayrim joylarda *pale, weak* ma'nolarida ko'chma ma'noni anglatishi mumkin: *white lie (zararsiz yolg'on), white face (qo'rqib ketish)* [3]. Bu holat rangning universal fiziologik hodisa bo'lishiga qaramay, **mazmunning madaniy kontekstga bog'liqligini** ko'rsatadi. **Metaforik va metonimik ko'chishlarning milliy xususiyatlari:** Koloronimlarning metaforik qo'llanilishida ingliz tilida **psixologik holat**, o'zbek tilida esa **axloqiy-axloqiy baholash** ustun turadi.

Rang	Ingliz tilidagi metafora	O'zbek tilidagi metafora
Black	<i>black mood, black market</i>	<i>qora kun, qora niyat</i>
White/Oq	<i>white lie</i>	<i>oq niyat, oq fotiha</i>
Green/Yashil	<i>green mindset, green energy, green with envy</i>	<i>yashil rang – tabiat, yangilik ramzi</i>

Ingliz tilida **green** ko'pincha *tajribasizlik, hasad* ma'nolariga ega. O'zbek tilida esa bunday semantika yo'q; u asosan *tabiat, yangilanish* bilan bog'lanadi. Bu farq rang timsollarining **kognitiv asoslari milliy tafakkur modeliga tayanishini** ko'rsatadi. **Ranglarning lingvokulturologik timsollari:** Tahlil davomida aniqlanishicha, o'zbek tilidagi rang nomlari ko'pincha **etnografik, diniy, mifologik va tarixiy manbalar bilan** bog'langan: *Oq yo'l* – duo, ezgulik timsoli, *qora daftar* – yomon xotira, *ko'k libos* – osmon, muqaddaslik, *qizil quvonch* – shodlik, tantana, ingliz tilida esa rang timsollari ko'proq **psixologik holat, ijtimoiy munosabat va zamonaviy madaniy kodlarda** namoyon bo'ladi: *see red* – g'azablanmoq, *feel blue* – tushkunlikka tushmoq, *black comedy* – kulgili, ammo qora yumorga asoslangan janr, *white wedding* – sof muhabbat ramzi. Bu farqlar xalqning mentaliteti, tarixiy an'analari va diniy qarashlari bilan bog'liq ekanligi aniqladi [4]. **Koloronimlarning paremiologik tizimdagi o'rni:** O'zbek xalq maqollarida ranglar ko'pincha **axloqiy qadriyatlar** bilan uyg'un holda qo'llanadi: *Oqning o'zi oq, qora kunlar o'tar, oq kunlar kelar, Ylyashil taglikda yashash baraka*. Ingliz tilida ranglar bilan bog'liq maqollar ko'proq **amaliy hayotiy tajriba va psihologik holatlarni** ifodalaydi: *Every cloud has a silver lining, once in a blue moon, black sheep of the family*. Bu esa har ikkala tilning **paremiologik fondidagi madaniy tafovutlarni** yoritadi. **Koloronimlarning funksional-pragmatik xususiyatlari:** Tahlil shuni ko'rsatdiki: ingliz tilida ranglar reklama, marketing, brand psihologiyasi va zamonaviy kommunikatsiyada keng ishlatiladi; o'zbek tilida ranglar ko'proq **madaniy marosimlar, badiiy ijod va milliy tasavvurlarda** faol namoyon bo'ladi.

Masalan, ingliz tilidagi *green brand*, *blue economy*, *black Friday* kabi atamalar global iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida *oq yuvib oq taramoq*, *qora tunlar*, *qizil gul* kabi birliklar ko'proq emotsional-estetik yuklamaga ega. **Chog'ishtirma tahlilning umumiy natijalari:** asosiy rang nomlari ikkala tilda ham universal; ranglar ko'chma ma'noda keng qo'llanadi; koloronimlar psixologik holatni ifodalashga xizmat qiladi. Farqlar: o'zbek tilida ranglar axloqiy-estetik baho berish funksiyasiga ega; ingliz tilida ranglar psixologik-emotsional holatlarni ifodalashda faol; milliy madaniyat rang ramzlarida aniq aks etadi. Bu natijalar koloronimlarni o'rganish ko'p qirrali, lingvokulturologik mazmunga ega ekanligini tasdiqladi.

XULOSA

Ingliz va o'zbek tillaridagi koloronimlarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, rang nomlari har ikki tilning leksik-semantik tizimida universal asosga ega bo'lsa-da, ularning konseptual, metaforik va lingvokulturologik talqini milliy tafakkur va madaniy an'analar bilan bevosita bog'liqdir. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, asosiy rang nomlari (oq/white, qora/black, qizil/red, ko'k/blue, yashil/green) ikki tilda ham faol ishlatiladi, biroq ularning konnotativ ma'nosi, ramziy yuklamasi va diskursdagi funksional roli sezilarli darajada farqlanadi.

O'zbek madaniyatida oq, qizil, ko'k kabi ranglar ko'proq ijobiy, ezgulik, go'zallik, poklik va barqarorlik kabi ma'nolarni ifodalaydi, qora esa salbiy emotsional yuklama bilan qo'llanadi. Ingliz tilida esa bluening "qayg'u", greenning "hasad", whitening esa ba'zan "taslim bo'lish", redning "xavf va g'azab" kabi salbiy yoki neytral konnotatsiyalarda qo'llanishi madaniy tafovutlarni yaqqol ko'rsatadi.

Metaforik birliklar, idiomatik birikmalar va rangga asoslangan til birliklari shuni tasdiqlaydiki, rang konseptlari tilning kognitiv tizimida chuqur ildiz otgan bo'lib, ular orqali xalqning tarixiy xotirasi, diniy tasavvurlari, qadriyatlar va emotsional tajribasi aks etadi. Bu jihatdan koloronimlar lingvokulturologik tadqiqotlar uchun muhim konseptual maydon hisoblanadi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki: Koloronimlar har ikki tilda metaforik fikrlashning markazida turadi va konseptual metaforalar yaratishda faol semantik manba sifatida ishlaydi. Rang nomlarining madaniy interpretatsiyasi milliy mentalitetga xos tasavvurlar bilan bog'liq, bu esa lingvokulturologik farqlarni yuzaga chiqaradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi koloronimlar umumiy universalliklarga ega bo'lsa-da, ularning qo'llanish konnotatsiyasi ko'proq madaniy va tarixiy omillar ta'sirida shakllanadi. Ranglar tizimi tilshunoslikda, xususan, etnolingvistika, kognitiv tilshunoslik, semantika va tarjimashunoslikda muhim ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ularni qiyosiy tahlil qilish ikki tilning madaniy manzarasini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Yakuniy natijalarga ko'ra, ingliz va o'zbek tillaridagi koloronimlarning chog'ishtirma tadqiqi rang konseptlarining umumiyligi bilan birga, milliy tafakkur, madaniy qadriyatlar va lingvokulturologik qarashlar asosida farqlanuvchi jihatlarni ham ochib beradi. Bu esa mazkur mavzuning keyingi izlanishlar uchun keng ilmiy istiqbolga ega ekanligini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Berlin B., Kay P. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. California University Press, 1969.
2. Mirtojiev M. O'zbek tilida rang nomlarining semantikasi. – Toshkent: Fan, 2001.
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

4. Palmer G. *Toward a Theory of Cultural Linguistics*. University of Texas Press, 1996.
5. Xudoyberganova M. Ranglarning madaniy talqini. – TDIU Axborotnomasi, 2018.
6. Oxford English Dictionary.
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2006.
8. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through their Key Words*. Oxford University Press, 1997.